

ASMENŲ SU NEGALIA SOCIALINĖ INTEGRACIJA

2020 m. rugsėjo 7 d.

Nr. VAE-9

SANTRAUKA

Audito svarba

2019 m. Lietuvoje 8 proc. šalies gyventojų (236 tūkst.) turėjo negalia. Didžioji jų dalis buvo darbingo amžiaus (158 tūkst.), o tik 29 proc. dirbo ir šis skaičius per pastaruosius penkerius metus nepadidėjo. Estijoje nuo 2016 m. pradėjus vykdyti vadinamąją darbingumo reformą, dirbančių asmenų su negalia dalis per trejus metus padidėjo 9 proc. punktais iki 40 proc. (2018 m.). 2018 m. asmenims su negalia išmokos sudarė apie 1,4 proc. BVP ir viršijo ES valstybių narių vidurkį. Asmenims su negalia atstovaujančios organizacijos¹ pabrėžia, kad išmokos padeda išgyventi, bet nenaikina socialinių kliūčių būti savarankiškiems darbo rinkoje ar kasdieninėje veikloje, jeigu nėra kuriamos ir plėtojamos tikslingos paslaugos.

Prieš dešimt metų Lietuvai ratifikavus JT Neįgaliųjų teisių konvenciją, jos nuostatomis įgyvendinti vykdyta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programa. 2016 m. JT Neįgaliųjų teisių komitetas išreiškė didelį susirūpinimą dėl nepakankamo užtikrinimo asmenims gyventi savarankiškai ir įtraukimo į bendruomenę, mažo užimtumo, aplinkos prieinamumo ir pateikė rekomendacijas². Europos socialinių teisių ramstis³ taip pat pabrėžia, kad asmenys su negalia turi teisę į finansinę paramą, užtikrinančią orų gyvenimą, paslaugas, leidžiančias jiems dalyvauti darbo rinkoje ir visuomenės gyvenime, ir jų poreikiams pritaiktą darbo aplinką.

Neįgaliųjų socialinės integracijos politika Lietuvoje pastaraisiais metais keičiasi nuo šalpos ir palaikymo link pačių asmenų su negalia gebėjimo integruotis į socialinį

¹ Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/kodel-butina-keisti-pinigines-paramos-neigaliesiems-skyrimo-tvarka/?lang=lt>.

² JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

³ Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_lt.

gyvenimą. 2019 m. Lietuvoje skurdo riziką patyrė 31,3 proc. asmenų su negalia ir šis rodiklis per paskutinius metus sumažėjo 3,7 proc. punktais, tačiau lyginant 2018 m. duomenis jis žymiai viršija ES vidurkį (LT – 35, ES – 21,3 proc.). Todėl vykdomos priemonės reikšmingai nepagerino asmenų su negalia situacijos. 2018 / 2019 m. Europos semestro šalies suvestinėje dėl negalios⁴ kaip pagrindinės problemos įvardijamas didelis šių asmenų skurdo rizikos lygis, žemas užimtumo lygis, efektyvių integracijos į darbo rinką priemonių trūkumas, ir tai, kad institucinės globos pertvarka bei bendruomeninių paslaugų kūrimas vis dar pirminiame etape. Neįgaliųjų reikalų departamento, Informacinės visuomenės plėtros komiteto atlikti tyrimai / vertinimai rodo, kad nėra užtikrintas visų viešųjų pastatų, transporto, interneto svetainių pritaikymas asmenims su negalia.

Suprasdama socialinių paslaugų, integracijos į darbo rinką, aplinkos ir informacijos prieinamumo svarbą užtikrinant asmenų su negalia savarankiškumą ir įtraukimą į bendruomenę, aukščiausioji audito institucija atliko valstybinį auditą. Ankstesniais laikotarpiais buvo atlikti auditai švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos srityse, kuriose nustatytos problemos ir teikiamos rekomendacijos taip pat turi įtakos asmenų su negalia integracijai ir gyvenimo kokybei⁵.

Audito tikslas ir apimtis

Audito tikslas – įvertinti, ar asmenims su negalia sudarytos galimybės savarankiškai gyventi, visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir integruotis į darbo rinką.

Pagrindiniai audito klausimai:

- ar asmenims su negalia sudarytos galimybės gauti paslaugas, įgalinančias gyventi savarankiškai;
- ar asmenims su negalia sudarytos sąlygos įsitraukti į darbo rinką;
- ar užtikrintas aplinkos, transporto ir informacijos prieinamumas asmenims su negalia.

Audituojamieji subjektai:

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kuri formuoja neįgaliųjų socialinės integracijos politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą. Jai pavaldžios įstaigos: Užimtumo tarnyba, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, Neįgaliųjų reikalų departamentas;
- Susisiekimo ir Aplinkos ministerijos, kurios pagal kompetenciją formuoja politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja įgyvendinimą;
- Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, kuris vertina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų būklę.

⁴ Prieiga per internetą: <https://www.disability-europe.net/theme/eu2020?country=lithuania>.

⁵ „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“ (2019 m.), „Ar ankstyvosios reabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalių vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“ (2016 m.), „Ar gali gerėti Lietuvos mokinių pasiekimai“ (2017 m.), „Ar profesinis mokymas organizuojamas efektyviai“ (2020 m.), „Asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas ir orientacija į pacientą“ (2018 m.).

Informaciją rinkome iš visų savivaldybių, penkių profesinės reabilitacijos centrų ir Lietuvos transporto saugos administracijos. Organizavome susitikimus ir bendradarbiavome su JT Neįgalųjų teisių komiteto vicepirmininku, Lietuvos socialinio tyrimo centro mokslo darbuotojais, asmenims su negalia atstovaujančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis: Lietuvos negalios organizacijų forumu, asociacija „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Panevėžio krašto žmonių su negalia sąjunga, VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“; „Betzata“ bendruomenė, dienos centru „Šviesa“, SOPA; darbdavius ir verslo įmones vienijančiomis organizacijomis: „Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija“, „Investors' Forum“, Lietuvos darbdavių, Lietuvos verslo ir Lietuvos pramoninkų konfederacijomis.

Audituojamas laikotarpis – 2017–2019 m. Siekdami įvertinti tendencijas, kai kuriais atvejais naudojome ankstesnių metų duomenis ir vertinome 2020 m. įvykusius pokyčius.

Auditas atliktas pagal Valstybinio audito reikalavimus ir tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus. Audito apimtis ir taikyti metodai išsamiau aprašyti 2 priede „Audito apimtis ir metodai“ (77–82 psl.).

Pagrindiniai audito rezultatai

Asmenų su negalia integracija nepakankamai užtikrina galimybes gyventi savarankiškai bendruomenėje ir gauti individualias paslaugas pagal poreikius. Paslaugų plėtra vykdoma neturint patikimų duomenų ir yra nepakankama, socialinės ir užimtumo paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksiskai neįvertinus individualių poreikių, mažai nedirbančių asmenų įsitraukia į užimtumo rėmimo sistemą, pasiūlymai įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių, darbo rinka nėra motyvuota įdarbinti asmenis su negalia. Ne visi viešieji pastatai, transportas, interneto svetainės pritaikyti asmenims su negalia, o mobiliųjų programų pritaikymas nevertinamas.

1. Trūksta duomenų apie asmenims su negalia teikiamas paslaugas, nepakankamai orientuojamasi į jų poreikius ir teikiamą kompleksinę pagalbą gyventi savarankiškai

- Savivaldybės, atsakingos už socialinių paslaugų planavimą ir teikimą savo teritorijoje, paslaugų poreikį nustato pagal praėjusių metų faktą, o duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia ir jų negalios pobūdį neturi, išskyrus tuos asmenis, kurie kreipiasi į jas paramos. Duomenimis disponuoja skirtingos įstaigos⁶, tačiau savivaldybėms juos teikia fragmentiškai. Audito metu atlikome atvejo tyrimą ir vertinome atsirinktiems 416-ai darbingo amžiaus asmenų su negalia suteiktas paslaugas. Nustatėme, kad 35 proc. jų nesikreipė ir savivaldybės informacijos apie juos neturi. Paslaugų išsivystymo lygiui ir prieinamumui įvertinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija disponuoja duomenimis iš kelių šaltinių, kurie yra skirtingi (pvz.: savivaldybė teikia informaciją apie jos finansuojamų paslaugų gavėjus, Statistikos departamentas – apie visus paslaugų gavėjus, nepriklausomai nuo to, kas finansuoja jiems teikiamas

⁶ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, SODRA, nevyriausybinės organizacijos, Lietuvos statistikos departamentas.

paslaugas). Naudojami savivaldybių duomenys apie socialinių paslaugų gavėjų skaičių ir paslaugų poreikį nėra tikslūs, nerenkama informacija apie savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenų su negalia paslaugoms teikti. Todėl ne visi sprendimai, susiję su paslaugų plėtra, valstybės ir savivaldybių lygiu priimami turint duomenis apie realius poreikius (1.1 poskyris, 18–21 puslapiai).

- Remiantis teisės aktais⁷ asmenims su negalia pagalbos ir paslaugų poreikiai nustatomi keliose institucijose⁸ ir nenumatytas skirtingų institucijų veiksmų koordinavimas. Savivaldybės vertina konkrečios paslaugos poreikį asmeniui paprašius, tačiau kompleksiškai nevertina, kokios kitos paslaugos reikalingos. Nuo 2019 m. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba vertina pagalbos poreikį darbingo amžiaus asmenims ir teikia jiems rekomendacijas, tačiau nenumatytas savivaldybių dalyvavimas ir keitimasis informacija. Audito metu vertintais atvejais tik 13 proc. asmenų, kuriems tarnyba teikė rekomendacijas (t. y. 26 iš 207 asmenų), kreipėsi ir gavo savivaldybėje specialiąsias paslaugas ir kitą pagalbą. Teisės aktai neįpareigoja sudaryti asmeniui veiksmų plano ir įtraukti skirtingų sričių specialistus, atsakingas institucijas, artimuosius; be to, jie savivaldybėse nėra rengiami. Taigi asmenims paslaugos teikiamos kompleksiškai neįvertinus visų poreikių ir nestebint, ar teikiama pagalba įgalina gyventi savarankiškai (1.2 poskyris, 21–25 puslapiai).
- Tik trečdalis (4 iš 12) aplankytų savivaldybių pradėjo teikti bent vieną naują paslaugą bendruomenėje. Įgyvendinant Institucinės globos pertvarkos projektą, nuo 2020 m. išbandomos 4 rūšių paslaugos⁹, tačiau jas gaus apie 1,0 tūkst. asmenų. Globos įstaigose šiuo metu gyvena apie 6,3 tūkst. asmenų, iš jų apie 0,3 tūkst. – grupinio gyvenimo namuose, kuriose sudarytos galimybės gauti paslaugas bendruomenėje. Augant pagalbos poreikiui dėl demografinių pokyčių ir neužtikrinus bendruomeninių paslaugų teikimo, savivaldybėse eilės ilgalaikiai socialinei globai gauti institucijoje per 3 m. išaugo 1,8 karto (2020 m. – 216 asmenų). Todėl bendruomeninių paslaugų apimtys nedidėja taip, kad jomis būtų galima pakeisti institucinės globos paslaugas asmenims, kurie su pagalba galėtų gyventi bendruomenėje (1.3 poskyris, 25–28 puslapiai).

2. Asmenų su negalia integracija į atvirą darbo rinką nedidėja, o užimtumo rėmimo paslaugos ir priemonės nepakankamos

- Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas rekomendavo Lietuvai vykdyti programas, skirtas sudaryti sąlygas asmenims su negalia dirbti atviroje darbo rinkoje. 2019 m. atviroje darbo rinkoje darbingo amžiaus dirbančiųjų sumažėjo iki 22,6 proc. (2018 m. – 24,5 proc.), nors asmenų su negalia dirbo 3 kartus (35,7 tūkst.) daugiau nei socialinėse įmonėse (10 tūkst. asmenų). Valstybės pagalba labiau orientuota į uždarą darbo rinką, nes 82 proc. lėšų iš 40 mln. Eur skirta socialinėms įmonėms. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nevykdo programų, skirtų keisti darbdavių požiūrį ir skatinti jų aktyvesnį įsitraukimą. 2019 m. Užimtumo tarnyba organizavo 71 tikslinį renginį darbdaviams dėl asmenų su negalia įdarbinimo ir 10-yje apskričių seminarus lygių galimybių ir

⁷ Socialinių paslaugų įstatymas, 13 str.; Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 18 ir 201 str.; Užimtumo įstatymas, 31 ir 301 str.; Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 4 str.

⁸ Savivaldybėse, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje, Užimtumo tarnyboje, nevyriausybines organizacijose.

⁹ Apsaugoto būsto, socialinės dirbtuvės, įdarbinimo su pagalba ir pagalbos priimančios sprendimus.

nediskriminavimo darbo rinkoje tema. Šalies darbdavius ir verslo įmones vienijančių organizacijų atstovai tvirtina, kad trūksta kompleksinių ir bendrų veiklų. Dėl mažėjančio darbdavių susidomėjimo ir 2019 m. pasikeitus teisiniam reglamentavimui per 3 metus atviroje darbo rinkoje steigiamų (pritaikomų) darbo vietų sumažėjo 5 kartus (2019 m. 39 vietos, įskaitant baigtas steigti 2020 m.), ne visos įmonės subsidijas darbo užmokesčiui gali gauti visą numatytą¹⁰ maksimalų laikotarpį, teisinis reglamentavimas Lietuvoje socialinėms ir atviros darbo rinkos įmonėms nustato nevienodą darbo vietų rėmimą (subsidijavimą). Socialinių įmonių tikslas – skatinti asmenų su negalia grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį, tačiau asmenų su sunkia negalia įdarbinama mažai (6 proc.), didelė darbuotojų kaita (33 proc.), subsidijomis darbuotojams mokyti, darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti nepasinaudojo nė viena įmonė, rengiamuose darbinų ir socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos planuose numatytos priemonės nesiskiria nuo kitų įmonių. Trūkstant skatinančių priemonių darbdaviams bei didelę dalį valstybės pagalbos nukreipiant socialinėms įmonėms, atvira darbo rinka nėra pasiruošusi ir motyvuota įdarbinti asmenis su negalia (2 skyrius, 2.2–2.3 poskyris, 28–30, 40–42, 46–56 puslapiai).

- Ne visi nedirbantys asmenys su negalia įsitraukia į užimtumo rėmimo sistemą, nes kasmet į Užimtumo tarnybą kreipiasi apie 7 proc. (11 tūkst.) asmenų, nors 2019 m. nedirbančių buvo 113 tūkst. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba duomenis apie visus galinčius dirbti asmenis turi, tačiau Užimtumo tarnyba – tik apie tuos asmenis, kurie joje registruojasi. Lietuvoje socialinių išmokų mokėjimas asmenims su negalia nėra siejamas su aktyviu dalyvavimu darbo rinkoje, o atlikti tyrimai¹¹ rodo, kad asmenys su negalia nežinojo apie teikiamą įdarbinimo pagalbą (26 proc. apklaustųjų) ir kur kreiptis (41 proc.), be to, asmenys bijo prarasti išmokas ir kitą socialinę paramą. Estijoje įvykdžius vadinamąją darbingumo reformą (susiejus išmokų mokėjimo dydį su aktyviu dalyvavimu ieškant darbo, sujungus darbingumo vertinimo, išmokų, užimtumo paslaugų funkcijas), per 3 metus apie 10 proc. punktų padidėjo registruotų asmenų (iki 15 proc.) ir dirbančiųjų dalis (iki 40 proc.). Asmenims neįsitraukiant į užimtumo rėmimo sistemą, nesukuriamos sąlygos jiems teikti pagalbą ir būti aktyviems ieškant darbo (2.1 poskyris, 30–32 puslapiai).
- Per pastaruosius trejus metus vis daugiau Užimtumo tarnyboje registruotų asmenų su negalia pradėjo dirbti (padidėjo 6 proc.), 2019 m. įsidarbino 5,9 tūkst. asmenų, tačiau įdarbintųjų dalis nuo visų registruotųjų sudarė 24,2 proc.¹² ir reikšmingai nepagerėjo. Dauguma tarnybos teikiamų pasiūlymų įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių: 2019 m. išduota beveik 7 tūkst. pasiūlymų, tačiau 87 proc. atvejų asmenys neįdarbinti ir kasmet trečdalis asmenų išsiregistruoja (2019 m. – 8,7 tūkst.), nors nebuvo įdarbinti. 2018 m. pabaigoje Užimtumo tarnyboje pradėtas taikyti atvejo vadyba pagrįstas

¹⁰ Užimtumo įstatymas, 42 str. 3 d.

¹¹ Lietuvos neįgaliųjų draugijos tyrimas „Neįgaliųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimas, įvertinant JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“, 2018 m.; VŠĮ Jaunimo karjeros centro 2013 m. parengta metodinė priemonė „Ką verta žinoti apie neįgaliųjų integraciją“, 22 ir 27 psl.; Vytauto Didžiojo universiteto dokt. D. Šėporaitytės ir doc. dr. A. Tereškino tyrimo ataskaita „Neįgaliųjų įsidarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje“, 2007 m., 7 psl.

¹² 2019 m. įdarbintų bedarbių (išskyrus asmenis su negalia) dalis nuo registruotų bedarbių (išskyrus asmenis su negalia) skaičius siekė 41 proc.

aptarnavimas, tačiau nereglementuoti darbo procesai, mažai bendradarbiaujama su socialiniais ir darbo partneriais, atvejo vadybininkų darbo krūvis yra netolygus (nuo 143 iki 668 asmenų) ir viršija EBPO rekomenduojamą darbo krūvį (150 asmenų). Nepakankamai identifikuojamos asmenų su negalia įsidarbinimo kliūtys ir individualūs poreikiai, vis dar trūksta orientacijos į darbo rinkai reikalingų gebėjimų ugdymą, mažai asmenų darbo įgūdžius ir profesinę kvalifikaciją įgyja tiesiogiai darbo vietoje (2019 m. 11 asmenų dalyvavo pameistrystės, 59 – darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėse). Tarnyba, įsigydama profesinės rehabilitacijos paslaugas apsiriboja, profesinės rehabilitacijos centrų siūlomomis programomis ir taip mažinamos galimybės asmenims su negalia lanksčiai pasirinkti mokymo programas. 2015 m. Valstybės kontrolė rekomendavo¹³ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pertvarkyti profesinės rehabilitacijos sistemą, bet pokyčių neįvyko. Nuo 2020 m. Užimtumo įstatyme numatytos įdarbinimo su pagalba paslaugos, kurios turėtų pagerinti darbdavio ir asmens komunikavimą įsidarbinimo ir darbo metu, iki šiol nepradėtos teikti. Todėl Užimtumo tarnyboje registruoti asmenys su negalia negauna pakankamos pagalbos įsidarbinant ir įsitvirtinant darbo vietoje (2.1–2.3 poskyriai, 32–40 puslapiai.).

3. Viešųjų pastatų ir transporto, interneto svetainių bei mobiliųjų programų stebėseną tobulintina, o vykdomos priemonės vis dar neužtikrina lygių galimybių jais naudotis

- Aplinkos ir Susisiekimo ministerijos tiesiogiai neįpareigotos rinkti duomenis ir vertinti visų viešųjų pastatų ir transporto objekto prieinamumą. Susisiekimo ministerija turi patikimus duomenis tik apie geležinkelių transporto ir infrastruktūros pritaikymą bei veiksmų planą dėl prieinamumo didinimo. 20 savivaldybių turi parengusias darnaus judumo planus. Informacinės visuomenės plėtros komitetas interneto svetainių prieinamumo lygį vertina, tačiau mobiliųjų programų prieinamumo būklė neanalizuojama. Neįgalųjų reikalų departamento disponuojama informacija nepakankama prieinamumo lygiui valstybės mastu įvertinti ir pažangai stebėti. Taip nėra galimybės įvertinti aplinkos, transporto, mobiliųjų programų prieinamumo lygio, pažangos ir suplanuoti tinkamas priemones situacijai gerinti (3.1–3.2 poskyriai, 54–57, 64–66 puslapiai).
- Daugiau nei pusė (32) savivaldybių neužtikrina, kad bent 30 proc. viešųjų pastatų, kuriuose teikiamos svarbios paslaugos¹⁴, būtų pritaikyti. Daugiausia pritaikyta socialinių paslaugų centrų (61 proc.), mažiausiai – švietimo įstaigų (16 proc.). Teisės aktai neįpareigoja pritaikyti esamų pastatų neįgalųjų poreikiams, jei jie nėra atnaujinami (modernizuojami), rekonstruojami ar remontuojami. Pritaikius statinius ne visais atvejais išlaikomas jų prieinamumas per visą naudojimo trukmę. Teisės aktuose¹⁵ numatyta, kad savivaldybių administracijos atlieka statinių naudojimo priežiūrą, tačiau kontroliuojančių institucijų

¹³ Valstybinio audito 2015-07-22 ataskaita Nr. FA-P-10-5-11-1.

¹⁴ Seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos.

¹⁵ Statybos įstatymas, 49 str. 1 d. 3 p.; Aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. D1-971 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 1.03.07:2017 „Statinių techninės ir naudojimo priežiūros tvarka. Naujų nekilnojamojo turto kadastro objektų formavimo tvarka“, 10.24. p.

funkcijos dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros nėra tiksliai nustatytos. Viešojo transporto prieinamumas 5 didžiuosiuose miestuose didėja ir siekia 56 proc., kitose savivaldybėse – 12 proc., tačiau vietinio susisiekimo transporto parkai atnaujinami lėtai (ES investicijomis finansuojamos priemonės lėšos nepanaudojamos, dalyvauja tik 6 (iš 55) savivaldybės). 34 savivaldybėse nepritaikyta nė viena viešojo transporto priemonė. Daugiau nei pusė (32) savivaldybių nurodė, kad, įsigydamos transporto priemonių ir pirkdamos paslaugas, techninėje specifikacijoje nenurodė kriterijų dėl transporto priemonių prieinamumo, reikalavimai yra nurodyti tik vykdomuose ES projektuose. Visos interneto svetainės turės būti pritaikytos iki 2020 m. rugsėjo mėn., tačiau 2019 m. buvo pritaikyta tik 3,4 proc. Prieinamumui didinti vykdomos priemonės neužtikrino visų viešųjų pastatų ir transporto, interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo asmenims su negalia, taigi kitaip, nei numatyta Neįgaliųjų teisių konvencijoje (3.2 poskyris, 57–66 puslapiai).

Pokyčiai audito metu

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina projektą „Negalios nustatymo sistemos tobulinimas“ iš ES lėšų, bus teikiamos rekomendacijos dėl darbingumo / neįgalumo vertinimo sistemos tobulinimo (pabaiga – 2020 m.).
- Nuo 2020 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Socialinių paslaugų įstatymo pakeitime numatyta, nustatant asmens finansines galimybes mokėti už socialines paslaugas, neįskaityti asmenų su negalia gaunamų su darbo santykiais susijusių pajamų, kai jos neviršija Vyriausybės nustatytos minimaliosios mėnesinės algos.
- Užimtumo tarnyba rengia statistinio profiliavimo sistemą, skirtą prognozuoti darbo ieškančio asmens įsidarbinimo galimybes. Patvirtinta atvejo vadybos metodika.
- Nuo 2020 m. Užimtumo įstatymo pakeitimas numato įdarbinimo su pagalba (pagalba įsidarbinant ir lydimoji pagalba įsidarbinus) paslaugų teikimą asmenims su negalia, kuriems nustatytos ribotos ir vidutinės įsidarbinimo galimybės.
- 2019 m. Socialinių įmonių įstatyme patvirtintos naujos sąlygos: padidinta pelno reinvestavimo dalis (75 proc.), keičiasi tikslinės grupės, subsidijų mokėjimo terminai ir dydžiai, numatyta įdarbintų asmenų su sunkia negalia dalis (10 proc.) ir kt.
- Nuo 2020 m. įsigaliojo statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“: atsižvelgta į Statybos įstatyme įtvirtintą universalus dizaino principą ir tarptautinius ISO standartus.
- Neįgaliųjų reikalų departamentas 2020 m. parengė Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems vartotojams kuo platesniu mastu (universalus dizaino) patikros lapą.

- 2019 m. rugsėjo mėn. Vyriausybės nutarimu pakeistas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas: įtvirtinti reikalavimai įstaigoms pačioms įvertinti savo interneto svetainės ir mobiliosios programos atitiktį.

Rekomendacijos

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

1. Siekiant, kad asmenų su negalia socialinių paslaugų plėtra ir integracija būtų pagrįsta patikimais duomenimis, atlikti asmenims su negalia teikiamų socialinių paslaugų išsivystymo ir poreikių analizę savivaldybių ir šalies mastu (1-asis pagrindinis audito rezultatas).
2. Siekiant, kad asmenims su negalia pagalba būtų planuojama ir teikiama pagal individualius poreikius bei padėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje ir būti aktyviems darbo rinkoje, sukurti integralią asmens poreikių vertinimo ir juos atliepiančią pagalbos teikimo sistemą (nustatant darbingumo lygį įtraukti valstybės ir savivaldybės įstaigų, atsakingų už socialinės integracijos priemonių, socialinių ir darbo rinkos paslaugų teikimą informaciją apie asmenį: teikiamą pagalbą, individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką; nustatyti, kad būtų sudaromi asmenims pagalbos / paslaugų teikimo planai ir atliekama įgyvendinimo stebėseną; užtikrinti informacijos apie asmenis su negalia dalijimąsi tarp skirtingų institucijų: savivaldybės, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir Užimtumo tarnybos, SODROS) (1-asis ir 2-asis pagrindiniai audito rezultatai).
3. Siekiant kuo aktyvesnio asmenų su negalia dalyvavimo atviroje darbo rinkoje ir darbdavių įsitraukimo, įdiegti paveikiausias priemones (atlikti asmenims su negalia atviros darbo rinkos priemonių vertinimą dėl jų tobulinimo, nutraukimo ar naujų vystymo tikslingumo; skatinti aktyvesnį asmenų darbo įgūdžių įgijimą darbo vietoje; padėti darbdaviams steigti ar pritaikyti darbo vietas asmenims su negalia įsidarbinant ar jau dirbant teisiniais pagrindais valdomuose objektuose (2-asis pagrindinis audito rezultatas).

Užimtumo tarnybai

4. Siekiant gerinti asmenims su negalia teikiamų paslaugų kokybę, imtis priemonių dėl poreikių nustatymo ir įdarbinimo procesų tobulinimo (parengti klausymą / anketą asmenų su negalia įsidarbinimo galimybėms ir poreikiams nustatyti bei rekomenduojamų paslaugų / priemonių sąrašą pagal nustatytas asmenų įsidarbinimo galimybes; patvirtinti atvejo vadybos taikymo metodiką, kurioje būtų nustatyta asmenų atranka, poreikių nustatymas, individualus užimtumo veiklos plano sudarymas, stebėseną, koordinuotos pagalbos organizavimas) (2-asis pagrindinis audito rezultatas).
5. Orientuojantis į didesnį asmenų su negalia užimtumą ir mažinant įsidarbinimo kliūtis dėl negalios, numatyti darbdaviams priemones (keisti darbdavių nuostatas dėl asmenų su negalia gebėjimų dirbti, viešinti vykdomas priemones ir gerą įdarbinimo praktiką; nustatyti neįdarbinimo pagal siūlomas darbo vietas priežastis, parengti rekomendacijas dėl socialinių įgūdžių lavinimo, socialinės integracijos priemonių

planavimo ir įgyvendinimo socialinėse įmonėse bei jas skleisti) (2-asis pagrindinis audito rezultatas).

Aplinkos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms

6. Siekiant aplinkos pritaikymo asmenims su negalia didesnės pažangos ir jų lygių galimybių naudotis viešaisiais pastatais, užtikrinti, kad būtų parengti veiksmų planai dėl svarbiausių pastatų pritaikymo, numatant vykdytojus, terminus, siektinus rodiklius, ir būtų stebimas planų vykdymas (Aplinkos ministerijai užtikrinti valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų prieinamumo įsivertinimą ir veiksmų planų parengimą bendradarbiaujant su pastatų savininkais (valdytojais), Neįgaliųjų reikalų departamentu ir nevyriausybinėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vykdyti veiksmų planų dėl svarbiausių pastatų pritaikymo įgyvendinimo stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Aplinkos ministerijai

7. Siekiant, kad asmenys su negalia galėtų naudotis pritaikytais statiniais (pastatais) visą jų naudojimo laikotarpį, patikslinti teisinį reguliavimą, nustatantį statinių naudojimo priežiūrą vykdančių institucijų funkcijas dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Susisiekimo ministerijai

8. Siekiant didinti asmenų su negalia galimybes naudotis viešuoju transportu, užtikrinti, kad būtų parengti transporto rūšių kartu su infrastruktūra (išskyrus geležinkelių transportą) prieinamumo didinimo veiksmų planai ir stebimas jų vykdymas (užtikrinti, kad valstybės ir savivaldybių įmonės ar įstaigos, teikiančios transporto paslaugas, įsivertintų prieinamumą bendradarbiaujant su Neįgaliųjų reikalų departamentu ir nevyriausybinėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia, arba pavesti vertinimą atlikti Lietuvos transporto saugos administracijai, įtraukti plano vykdytojus, numatyti terminus, siektinus rodiklius ir atlikti stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).
9. Siekiant įsigyti asmenims su negalia pritaikytas viešojo transporto priemones ar susisiekimo paslaugas, užtikrinti, kad teisės aktuose būtų įtvirtinti transporto prieinamumo asmenims su negalia kriterijai, kuriais turi vadovautis savivaldybės (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Informacinės visuomenės plėtros komitetui

10. Orientuojantis į viešosios informacijos prieinamumą elektroninėje erdvėje, imtis priemonių Direktyvai 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo įgyvendinti (vykdyti informavimo ir metodinės pagalbos priemones dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų taikymo; atliekant vertinimą įtraukti asmenims su negalia atstovaujančias nevyriausybines organizacijas, nurodyti subjektams nustatytus trūkumus ir atlikti jų pašalinimo stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Savivaldybėms

Savivaldybės – vienos iš svarbiausių institucijų, atliekančių asmenų su negalia socialinę integraciją, todėl jos turi užtikrinti asmenų poreikius teikdamos bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, bendradarbiaudamos su nevyriausybinėmis organizacijomis sudaryti sąlygas neįgaliesiems integruotis į bendruomenę ir pritaikyti jiems savo teritorijoje aplinką ir viešąjį transportą.

Ministerijoms ir kitoms įstaigoms įgyvendinant valstybinio audito rekomendacijas, savivaldybės turėtų prisidėti tobulinant asmenų su negalia identifikavimo ir paslaugų teikimo procesus ir užtikrinti teisingų duomenų pateikimą socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (SPIS), analizuoti esamą situaciją, siekiant pažangos, ir dalytis gerąja praktika įgyvendinant JT Konvenciją. Savivaldybės, kuriose transporto prieinamumas yra mažas, turėtų naudotis galimybe vietinio susisiekimo viešojo transporto priemonių parką atnaujinti ES investicijomis finansuojamos priemonės lėšomis. Siekdami didesnio audito poveikio, rezultatus pateikėme savivaldybių administracijoms ir savivaldybių kontrolės ir audito tarnyboms.

Rekomendacijų įgyvendinimo priemonės ir terminai pateikti ataskaitos dalyje „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“ (67 psl.).